

<https://doi.org/10.62837/2025.7.288>

FƏRİDƏ SEYİDOVA

Xəzər Universiteti

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

aliyeva_feride@yahoo.com

İBRAHİM GÜLŞƏNİNİN ƏRƏB DİVANININ POETİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Türk ədəbiyyatının ərəb dilində yazıb-yaratmış nümayəndələrindən biri olan İbrahim Gülşəninin ərəb divanı klassik Şərq və sufi poeziyasının zəngin ənənələrini əks etdirir. Əsərdə əsas ifadə vasitələri məcazlar, təşbehlər, istiarələr və rəmzlərdir. Gözyaşı, ciyər yangısı, “eşq qəhvəsi”, merac və “zamanın gözləri” kimi rəmzlər vasitəsilə şair ilahi eşqə çatma yolunu və insanın mənəvi-təsəvvüfi inkişafını poetik şəkildə təsvir edir. Ərəb dilində divan yaratmaq onun dil və üslub biliklərini göstərir. Gülşəninin yaradıcılığı həm dil, həm poetika, həm də mənəvi estetik baxımdan zəngin olmaqla ərəbcə təsəvvüfi poeziyanın inkişafına mühüm töhfə verir və sufi poeziyasının dərin qatlarını oxucuya təqdim edir.

Açar sözlər: İbrahim Gülşəni, ərəb divanı, təsəvvüf, məcaz, rəmz, təşbeh

Giriş

Orta əsrlər türk poeziyasının sufi təmsilçilərindən İbrahim Gülşəni həm siyasi-ictimai xadim, həm də Gülşənilik sufi təriqətinin qurucusu olmuşdur. O, zəngin poetik irsi ilə sələflərinin yolunu izləməklə yanaşı, öz fərdi üslubunu formalaşdırmış və ustad-şagird ənənəsində nümunəvi bir şəxsiyyət olmuşdur. Gülşəni hər üç klassik Şərq dilində – türk, fars və ərəb dillərində əsərlər yaratmış, müxtəlif janrlarda – məsnəvi, qəsidə, qəzəl və rübailərdə bədii töhfəsini vermişdir. Mənbələrə əsasən, Gülşəninin yaradıcılığı minlərlə beyti əhatə edir [14, s.545-546]. Türk və fars dillərində divan yaratmaq yayılmış ənənə olsa da, ərəb dilində divan yazmaq həm çətin, həm də məsuliyyətli hesab edilirdi. Çünki ərəb dili əsasən elmi və fəlsəfi ədəbiyyatın dili idi, poeziya isə daha çox türk və fars dillərində inkişaf etdirilirdi. Buna baxmayaraq, ərəb dilində yazan türk şairləri mövcud olmuşdur [10; 13; 9; 8] və Gülşəni bu cəhətdən xüsusi yer tutur. Onun ərəb divanı, ərəbcə yaradıcılıq ənənəsi baxımından önəmli bir nümunədir.

Şairin gənclik dövründə Heybətə təxəllüsü ilə yazdığı əsərlər, sonradan mürşidi Dədə Ömər Rövşəninin təsiri ilə Gülşəni təxəllüsü ilə əvəz olunmuşdur; ərəb dilindəki şeirlərini isə Xəlil təxəllüsü ilə yazmışdır. Hər üç dildəki yaradıcılığında əsas motiv “eşq” anlayışıdır. Bu səbəbdən tədqiqatçılar onu “bir könlü, bir də Allahı olan” şair kimi xarakterizə etmişlər [11, s.281]. Onun əsərlərinin mövzu bazasını

təsəvvüfi anlayışlar – ilahi eşq, mürid-mürşid əlaqələri, hal və məqamlar, təcəlli, vəhdəti-vücut və vəhdəti-şühud təşkil edir.

Şair türk və fars dillərində kifayət qədər əsər yaratmış olsa da, ərəb dilində elm dünyasına məlum olan yeganə əsəri onun divanıdır. Ərəb dilində təsəvvüfi divan yazması Gülşəninin həm dilin struktur və üslub xüsusiyyətlərinə, həm də ərəb ədəbiyyatının əruz ölçüsünün incəliklərinə dərinlən bələd olduğunu göstərir. Bundan əlavə, onun mənəvi inkişafı və təkاملülü şeirlərinin fəsahtinə və poetik ifadə zənginliyinə mühüm təsir göstərmişdir.

Divanın poetik xüsusiyyətləri

Bir sufi şairin divanını başa düşmək və şərh etmək digər poeziya nümunələrinə nisbətən daha mürəkkəb və məsuliyyətli bir işdir. Orta əsr Şərq poeziyası nümayəndələrinin əksəriyyəti ilahi eşq və təsəvvüfi mövzulardan ilham almışdır; lakin bu mənəvi prosesi şəxsi təcrübə və mürşidin rəhbərliyi ilə addım-addım keçmiş bir şairin əsərini tam şəkildə anlamaq xeyli çətinlik doğurur. Əvvəl də qeyd edildiyi kimi, bəzi misraların “mənəvi vəcd” halında yazıldığı müşahidə olunur. Buna görə, bu cür əsərləri şərh edərkən ənənəvi Şərq poetik kateqoriyaları və terminlərinə fərdi yanaşma tələb olunur. Ümumilikdə, orta əsr poeziyası olduqca zəngin, mürəkkəb və rəngarəng olduğu üçün müasir ədəbi qəliblərlə tam uyğun gəlmir; hətta eyni bədii ifadə vasitələrinin özləri arasında fərqliliklər mövcuddur. Bu səbəbdən klassik dövr əsərlərinin bədii və estetik xüsusiyyətlərini həmin dövrün poetik kateqoriyaları və elmi bilik kontekstində təhlil etmək daha məqsədəuyğundur [12, s.3]. Klassik Şərq ədəbiyyatı nümayəndələrinin hər birinin özünəməxsus poetik dili olmuşdur, eləcə də tədqiq obyektimiz olan İbrahim Gülşəninin. Nəzərə alsaq ki, bələğət və sonradan ondan törəmiş digər poetika elmləri klassik ərəb dilinin bədii nümunəsi olan Qurani-Kərim əsasında yaranmışdır, onun ecazı və bələğətini araşdırmağa həsr olunmuşdur, sonradan bütün ədəbiyyata tətbiq olunan bu elmlərin yazılan əsərlər qarşısında tələbkarlığını təsəvvür etmək mümkün olur. “*Poetika gerçəkliyi zəngin və çeşidli şairanə boyalarla canlandırان bədii-estetik düşüncə tərzinin özəlliklərini öyrənir.*” [4, s.148] Klassik poetikada sözün adi və ilkin məzmunundan bədii obraza keçidi həqiqət-məcaz qarşılıqlaşması zəminində gerçəkləşir [4, s.268].

Şairin ərəb divanında bədii üslubun əsas ifadə vasitəsi məcazlardır. Məcəzin əksər növlərinə müraciət etmiş və əsərin dilini zənginləşdirmiş, poetika leksikasına yeni mənalar gətirmişdir. Gülşəni “Divan”da həqiqət və məcazla bağlı beytlər diqqət çəkir:

يا طالب مني بحقيق و مجاز
كالظل ترى منك مجازاً بجواز
بالحق حقيقاً لذوي الوجه بصير
اعيان كمون في ظهورٍ ببراز
[6, 25b; 5, 77a]

Ey məndən həqiqət və məcazı soruşan,

*Məcaz səndə keçicidir, kölgə kimi,
Həqiqəti yalnız bəsirət sahibləri görər,
Ayan (Allahın isim və sifətləri) təzahür etsə də, kökləri batındadır.*

Bu misralardan bu nəticələr hasil olur: Sufilər üçün məcaz həqiqətin kölgəsidir; Dünya bir məcazdır, həqiqi varlıq isə Allahdır; İnsan dünyanı (məcazi) keçmədən, Allahın həqiqətinə yetişə bilməz.

Təşbeh: Leksik mənası “*müəyyən xüsusiyyət və şəraitə görə iki şey arasında uyğunluq olan*” [12, s.103] bu ifadə vasitəsi klassik poeziyada ən çox istifadə edilən məcazlardandır. Əşyanın müəyyən əlamətə görə özündən qüvvətli bir əşyaya bənzədilməsinə təşbeh deyilir. Bir çox növü olan təşbehin İbrahim Gülşəninin ərəbcə yaradıcılığında da çox maraqlı, təkrarsız, yeni nümunələri qarşımıza çıxır. Məsələn:

صوفي صوف كبر اهل اللباس صافي
كالتيس اذ تزين من شعر ماعزات
[6, 3a]

Sufi qoç yunundan libas geyinərək saflaşdığına inanır,

Bu, erkək keçinin dişi keçinin saçları ilə bəzənməsinə oxşayır.

Özünü olduğu kimi göstərməyən, saxta simalılara işarə vurur və sufilərə öyüdnəsihət üslubu ilə saflaşmanın xirqəylə əlaqədar olmadığını söyləyir.

Qeyd edək ki, Gülşəni təriqətində qəbul olunmuş davranış qaydalarından bəhs edən Şəmləlizadə dərvişlik xirqəsilə öyünməyin, təkəbbürün, bəyənilmədiyini hətta danışdığı ifadələrə belə diqqət etməli olduğunu dilə gətirir [14, s.540].

Maraqlı təşbehlərdən biri də gözyaşının ciyərin yanğısını üzə vürması ilə əlaqədardır. Divan boyunca gözyaşının aşiqin sirrini faş etməsini dilə gətirir. Bu İbn Farizin Taiyyəsində çox işlətdiyi ifadələrdəndir. Sevginin şiddətindən sevgilidən ayrılmaq, onu itirmək qorxusu sevənə qəm-kədər hasil olar. Və bundan sevənin orqanlarında zəiflik, pəjmürdəlik əmələ gəlir. Bu hüzn və sevgi atəşi şiddətləndikcə, yanğıdan içindəki bu zar qat-qat artar. Bu buxar ciyəre düşərsə ağlayıb-inləməyə, fəryad və fəqana yol açar. Damağa yüksəlsə oradakı rütubətin sifətilə birləşib göz bəbəyindən gözyaşı şəklində üzə vurur. Yəni, gözyaşının səbəbi buxarın çoxluğu, buxarın çoxluğunun səbəbi hərarətin şiddəti, hərarət şiddətinin səbəbi sevginin qüvvəti, sevgi qüvvətinin səbəbi isə gözəlliyin çoxluğu və kamalın lətafətidir ki, bu nəhayətsizdir. O baxımdan, səbəbinin əsli sonsuz olduğundan dolayı, bu gözəlliyi sevənin gözyaşı və yanğısının nəhayətsiz olmasına təəccüblənməməlidir. Səbəbi sonlu olduğu üçün Nuh tufanı sonludur. O halda göz yaşı və ələmlərin səbəbi Nuh tufanı və Hz.İbrahimi yandıran atəşin səbəbindən daha artıqdır. Bu baxımdan zəifi qüvvətliyə təşbeh etmək qaydası ilə tufanı göz yaşına, atəşi də iç yanğısına bənzətdi [1, s.66]. İbn Fariz Taiyyəsində:

فلو لا زفيري اغرقنتي ادمني
ولو لا دموعي احرقنتي زفرتي
[1, s.65]

Yəni, əgər içimin yanğısı və ahü fəqanım olmasaydı göz yaşlarımın tufanında qərq olub boğulardım. Göz yaşlarım da olmasa idi, ciyərimin yanğısı və atəşi məni yandırır küll edərdi. Bu ikisinin yaratdığı tarazlıq məni məhv olmaqdan qoruyur.

Bu ciyər yanğısı-göz yaşı ikilisi Gülşəninin divanında çox yerdə qarşımıza çıxır:

عبرات ماء عيني كالنيل في ازدياد
امواجه يريد من سيل قاطرات
فلقات كبد دم مجرى الدموع من ذا
فوق الخدود ملقى في الجز راكديات
[6, 19a]

Gözümdən axan damlalar Nilin suyu kimi çoxalmaqdadır, onun dalğaları sel olub şiddətlənir; Ciyərlərimdən axan qan gözümün yaşını qabağına qatıb yanağımın üstündə tutub saxlayır.

İstiarə: Klassik mənbələrdə təşbehin yarım-növü olaraq qeyd edilən istiarədə (metafora) təşbehdən fərqli olaraq ədat və oxşadılan cəhət olmur [12, s.30; 4, s.208]. Əsasən, canlılara aid əlamətlər cansızlar üzərinə köçürülür. Divandakı örnəklərə nəzər salaq:

طهر بصفو قلب ثوب الوجود و لبس
كالكعبة المطهر اثار طاهرات

*Qəlbini saflaşdırmaqla vücud libasını da saflaşdır,
Kəbeyi-mütəhhərə kimi tahir qiyafət gey.*

Şair libas geyinmək özəlliyini Kəbəyə köçürməklə oynaq bir təsvir vasitəsi yaratmışdır.

اسمع بسمع قلب قول الاله بالله
ذا الأذن في الفؤاد من سمع واعيات

Qəlb qulağınla Allahın sözünü dinlə, billah könüldəki o qulaq ən şüurlu dinləyəndir.

Şair qulaqla qəlbini birləşdirməklə metaforik bir ifadə yaradır və maraqlı, rəmzi məzmun əmələ gətirir.

Gülşəninin ərəb divanının poetik mənzərəsinin keyfiyyətini oxucuya çatdırmağa xidmət edən istiarələrdən biri də “zamanın gözləri” ifadəsidir.

عيون الدهر في يوم رقود السن يقظان
كشمس الدور ها فانظر اضا من شرق اشراق
[6, 64b-65a; 5, 12b]

Şərqdən doğan günəş şüa halqaları ilə hər yeri aydınlatdığı kimi, bütün mövcudat “yuxuda olanda” belə “zamanın gözləri” açıqdır, daimi müşahidədədir.

Bu beytdə “zamanın gözləri” və “şərqdən doğan nur” ifadələri işlədilir. Günəş işığın, bilik və mənəvi oyanışın simvoludur. “Şərqdən yüksələn işıq” çox vaxt yenilənmə, təzə başlanğıc, maariflənmə deməkdir. Təsəvvüf ədəbiyyatında Şərq həqiqi biliyə və

mənəvi maarifə çatmaq üçün mühüm simvoldur. “Zamanın gözləri” isə zamanın müşahidə gücünü, yəni zamanın görmə və hər şeyin fərquində olmaq xüsusiyyətini simvolizə edir. Bir mənada keçən hadisələri, baş verənləri izləyən bir şahid rolundadır.

Rəmz: İbrahim Gülşəni çox işlək təsəvvüfi rəmzlərlə yanaşı çox nadir işlənən rəmzlərə də baş vururdu. Məsələn “eşq qəhvəsi” ifadəsi. Həbəşistanda öncə yemək olaraq ortaya çıxan qəhvə XV əsrdə Yəmənə oradan da Misir və Osmanlıya yayıldı. Bu ərəfdə təsəvvüf əhli arasında sevilməyə başlamışdı. Hətta, Yəmənə qəhvəni ilk gətirən Şazəli şeyxlərindən Əli b.Osman və ya Aydərusiyyə məşayixindən Əbu bəkr bin Abdullah olduğu rəvayət olunur. Yuxunu qaçırtmaq və gecəni ehyə etmək üçün ayınlərdə qəhvə içilir və buna “əl-qəhvətül-mənəviyyə”, yaxud “əl-qəhvətüs-sufiyyə” deyilirdi [2, s.340]. Bu minvalla “eşq qəhvəsi” ifadəsi rəmzləşmişdir. Hətta, oyanıq saxlama xüsusiyyəti səbəbilə bir müddət onun halallığı üstündə mübahisələr getmişdir. Gülşəninin “eşq qəhvəsi” tələb etdiyi rübailərdən birində belə deyilir:

ناول لي قهوة الحبّ يا ساقى الملاح
في شربها من الذوق للطالب فلاح
كزّر لنا مداماً في الدور من سلاف
ذا القهوة المصفى في الشرب اقتراح
[5, 23a; 6, 74a]

*Məhəbbət qəhvəsi ver mənə, ey gözəl saqi,
Onun dadından nicat tapar talib (salik).
O şərbəti aramızda dövr etdir müda
Bu müsəffa (saf) qəhvəyə içdikcə tələb var.*

Dərviş tacının ortasındakı düyməni ərəb əlifbasındakı “bə” hərfinin nöqtəsi ilə simvolizə etmək ilk sufilərdən gəlmiş bir ənənədir. Həzrəti Əli Peyğəmbər əleyhissəlamdan rəvayət edir ki, o, “Rəbbani kəlamın qədim sirri Fatihədə, Fatihənin sirri bismillahda, bismillahın sirri “bə” hərfində, “bə”nin sirri nöqtəsindədir. Həmin o nöqtə mənəm.” deyərək özünün mənəvi-zat və məzhəri-əsma və sifət olduğunu bəyan etmişdir [7, s.3]. “Mənəvi” əsərinə yazdığı şərhin giriş hissəsində Ləli Fənayi Hz.Əlinin bu kəlamından sonra İbrahim Gülşənin də özünü bu tacın ortasındakı düyməyə bənzətdiyini yazır:

باء بسم الله الرحمن الرحيم
كشت چون مفتاح از وحی علم

“Bismillahir-rəhmanir-rəhim”in “ba”sı Allahdan gələn vəhyə bir açar oldu.

Ləli Fənayi bu beyti Maliki Siruzinin beytləri ilə qüvvətləndirir:

*Dürri-taci-Gülşənidir aləmə nuri-bəsər,
Fəhm idən bu düyməyi olur cihanda didəvar.
Nöqtəyi-bayi-bidayətdir bizim sər-tacımız
Başına geyən iki aləmdə olur taci-sər.*

Gülşəni həm ərəb, həm türk divanında bu rəmzdən istifadə edir:

قم للصلوة و اقرأ سبعاً من المثاني
في عين فرض حبّ بالودّ من هدات
من اسمه تقدس في نقطة من البا
مجموع جزء كلّ كالرطب يابسات

*Namaza qalx və hidayətə ərmışlərin eşqi ilə
Eşqin fərzi-aynı olan Fatihəni oxu,
“Bə”nin nöqtəsindən Onun ismi ilə təqdis et
Quru və yaş xurmalara bənzər bütün cüzvü küllü.*

*“Bə”yi bismillahi-məzhər nisbətım,
Məzhərim oldu cövri-həməndən rəhim [11, qəzəl 430]*

Nümunələrdən görüldüyü kimi, şair klassik poetik vasitələrdən məharətlə istifadə edərək özünəməxsus rəmzi üslub yaratmış və bu üslubu təsəvvüfi təcrübəsini ötürmək üçün vasitə seçmişdir.

Nəticə

İbrahim Gülşəninin ərəb divanı, həm klassik Şərq poeziyasının, həm də sufi yaradıcılığın zəngin poetik ənənələrini əks etdirən nümunə olaraq xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Şairin divanı, ərəbcə təsəvvüfi poeziyanın dil və üslub xüsusiyyətlərinə dərinləndirən bələdliyini, həmçinin mənəvi inkişafının şeirlərinə verdiyi təsiri nümayiş etdirir. Əsərdə əsas ifadə vasitəsi məcazlar, təşbehlər, istiarələr və rəmzlərdir ki, bunlar vasitəsilə şair həqiqət-məcaz, küfr-iman, eşq və ilahi gözəllik kimi mövzuları poetik obrazlar üzərində təsvir etmişdir.

Gülşəninin metaforik və simvolik dilində ciyər yanğısı, gözyaşı, göz bəbəyi, “eşq qəhvəsi”, merac və “zamanın gözləri” kimi rəmzlər mühüm yer tutur. Bu rəmzlər vasitəsilə şair sufinin mənəvi təcrübəsini, ilahi eşqə çatma yolunu və insanın dünyəvi və mənəvi reallıqlar arasında münasibətini poetik şəkildə çatdırır. Eyni zamanda, onun divanı ərəb dilində təsəvvüfi divan yazmaq kimi mürəkkəb və məsuliyyətli işin uğurlu nəticəsi kimi həm dil, həm poetika, həm də mənəvi estetik baxımdan yüksək səviyyədədir.

Beləliklə, İbrahim Gülşəninin ərəb divanı yalnız dil və üslub zənginliyi ilə seçilmir, eyni zamanda sufi poeziyasının dərin mənəvi qatlarını, metaforik və rəmzi təfəkkürü geniş şəkildə oxucuya təqdim edən nümunəvi əsərdir. Onun yaradıcılığı ərəbcə poeziya ənənəsinə əhəmiyyətli töhfə vermiş və təsəvvüfi ədəbiyyatın inkişafında xüsusi yer tutmuşdur.

FARIDA SEYİDOVA

THE POETIC FEATURES OF İBRAHİM GULSHANİ’S ARABIC DIVAN ABSTRACT

One of the representatives of Turkish literature who wrote in Arabic, İbrahim Gülşeni's Arabic divan reflects the rich traditions of classical Eastern and Sufi poetry. The main stylistic devices in the work are metaphors, similes, allegories, and symbols. Through symbols such as tears, liver-burning, "coffee of love," ascension (meraj), and the "eyes of time," the poet poetically depicts the path to divine love and human spiritual-Sufi development. Creating a divan in Arabic demonstrates his profound knowledge of the language and stylistic mastery. Gülşeni's work, rich in language, poetics, and spiritual aesthetics, makes a significant contribution to the development of Arabic Sufi poetry and reveals its profound layers to the reader.

Keywords: İbrahim Gulshani, Arabic divan, Sufism, metaphor, symbol, tashbih

ПОЭТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АРАБСКОГО ДИВАНА ИБРАГИМА ГЮЛЬШЕНИ АННОТАЦИЯ

Один из представителей турецкой литературы, писавший на арабском языке, Ибрахим Гюльшени, создал арабский диван, который отражает богатые традиции классической восточной и суфийской поэзии. Основными выразительными средствами произведения являются метафоры, сравнения, аллегории и символы. Через такие символы, как слёзы, печень, «кофе любви», восхождение (мирадж) и «глаза времени», поэт поэтически изображает путь к божественной любви и духовно-суфийскому развитию человека. Создание дивана на арабском языке демонстрирует его глубокое знание языка и мастерство стиля. Творчество Гюльшени, богатое языком, поэтикой и духовной эстетикой, вносит значительный вклад в развитие арабской суфийской поэзии и раскрывает её глубокие слои для читателя.

Ключевые слова: Ибрахим Гюльшени, арабский диван, суфизм, метафора, символ, сравнение

ƏDƏBİYYAT

1. Ankaravi, İ. R. Osmanlı tasavvuf düşüncəsi / Haz. M. Demirci.–İstanbul: Vefa,–2008,–482 s
2. Cebecioğlu, E. Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü.–İstanbul: Anka,–2005,–741 s
3. Evliya Çələbi səyahətnaməsində Azərbaycan / haz: M.Rıhtım – Bakı: Nurlar, – 2012. – 292 s.
4. Göyüşov, N. Milli sənətin nəzəri təhlilinə giriş / N. Göyüşov. – Bakı: Nurlan, – 2006. – 292 s.

5. Gülşəni İ (Xəlil). Divan // AMEA Əlyazmalar İnstitutu, B-778/I əifrlı əlyazma, 86 vr.
6. Gülşəni, İ. Divan // Ankara Dil,Tarih, Coğrafya fakültesi kütüphanesi, A421 numaralı yazma, 86 vr.
7. Gülşəni, İ. Şerh-i Ma'nevi 'yi-Şerif / şerh edən Lali Fenai.–İstanbul: Darü't-Tıbaatü'l-Amire,–1289. – 168 s.
8. Həmidov, İ. Xaqani Şirvaninin ərəbcə şeirləri / Ədəbiyyat məcmuəsi (Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Əsərləri), XXX c., “Elm və təhsil”, 2017. – 145 s;
9. Kartal, A. Nesiminin Arapça Şiirleri //–Sivas: Nesimi Kitabı,–2019,–s. 127-145
10. Mahmudov, M. Ərəbcə yazmış azərbaycanlı şair və ədiblər: VII-XII əsrlər / M.Mahmudov, – Bakı: Şərq-Qərb, – 2006. – 189 s.
11. Musabəyli, A. Şeyx İbrahim Gülşəni Bərdəi və türkcə “Divan”ı [2 cilddə] / A.Musabəyli, – Bakı: Elm və təhsil, – c. 2, – 2012, – 1215 s
12. Quliyeva, M. Klassik Şərq poetikası / M.Quliyeva, – Bakı: Yazıçı, – 1991. – 124 s.
13. Şıxıyeva, S. XV yüzil Türk bədii-fəlsəfi fikri tarixində Nəsiminin yeri // – Bakı: Tarix və onun problemləri, – 2000. № 2, – s.33-39
14. Yazıçı, T. Muhyi-i Gülşəni, Menakib-i İbrahim-i Gülşəni və Şemleli-zade Ahmed Efendi Şive-i Tarikat-i Gülşəniye.–Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,–1982. – 572 s

Rəyçi: filologiya elmləri doktoru, professor Minəxanım Təkləli